

BİBLİYOGRAFYA

H. L. Ginsberg: *The Legend of King Keret. A Canaanite Epic of the Bronze Age.* New Haven, 1946 (= Bulletin of the American Schools of Oriental Research, Supplementary Studies, Nos. 2-3). 50 sayfa, iki levha.

Eski Şark edebiyatı, son yıllarda, Hatay sınırının hemen güneyine düşen, bugünkü adı Ras Şamra, eski adı Ugarit olan yerde elde edilen, kendine has alfabetik bir çivi yazısıyla ve Ken'anca dilinde yazılan efsanelerin ortaya çıkmasıyla oldukça zenginleşmiş bulunuyor. Bu buluntuların önemi hakkında Türkçe olarak 1942'de Prof. Landsberger'in bir yazısı çıkmıştır¹. Efsaneler, ilk olarak Fransız bilgini Ch. Virolleaud tarafından «Syria» dergisinde ve «Mission de Ras Shamra» adlı ciltlerde çivi yazısı, transkripsiyon ve tercüme halinde ve tafsilatlı izahlarla birlikte yazıldığı dil — mahdut Fenike yazıtlarından sarsınazar — yeni görüldüğünden ve ancak İbranca ve diğer Samî dillerden benzer kelimelerin mukayesesi yardımıyla çözülebildiğinden, metinlerin hakikî mânasını tesbit etmek kolay bir iş değildir. Bu sebepten, Virolleaud'nun yaptığı işi küçümsemeden söyleyebiliriz ki, ancak bütün dünya bilginlerinin işbirliğiyle bu metinlere daha iyi nüfuz etmek mümkün olmuştur. Bahis konumuz olan eserin yazarı Prof. Ginsberg, bu çalışmalara çoktan iştirak etmiş ve temiz filolojik metotla birçok noktaları aydınlatmağa muvaffak olmuştur. Onun için, bu sefer, büyük metinlerden birinin tüm olarak Ginsberg tarafından yeniden işlenmiş olması, büyük bir kazanç sayılabilir.

Keret adlı kiralın maceralarını anlatan destandan elimizde, biri oldukça tam, ikisi fazla kırık olmak üzere, üç tabletin kalıntıları mevcuttur. Virolleaud'nun da gördüğü gibi bu üç tablet, tam olsa bile, destanın bütününü ihtiva etmiyor; birinciden önce muhakkak bir kısım eksiktir ve eldeki parçalar arasında bir eksiğin bulunup bulunmadığı kesin olarak söylenemediği gibi üçüncü tabletin sonu da hikâyenin sonu olamaz. Eldeki parçalar, diğer Ras Şamra efsaneleri gibi, Eti kiralı Şuppiluliuma'nın çağdaşı olan Ugarit kiralı Nikmad zamanında Elimelek adında yazıcının yazdığı bir tek nüshaya aittir; yani başka hallerde filologlara çok yardım eden diğer nüshalar (duplikatlar) yoktur. Adı geçen üç tablet, Virolleaud tarafından ayrı ayrı yayımlandıktan sonra burada ilk defa olarak beraber ve asıllarındaki sıralanışa uygun bir sıra ile (Ginsberg A = Virolleaud I, B = III, C = II) hep bir arada okunabilmektedir.

Mevcut metin parçalarından anlaşılan hikâye kısaca şöyle cereyan etmektedir:

A. Kiral Keret'in, ilk karısından doğan bütün çocukları, kaybolan önceki tablette anlatılmış olduğundan bizce meçhul sebeplerden dolayı öldüğü için,

¹ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt I, Sayı 1, s. 85 v.d.

kıral ağlıyarak yatar. Uykusunda gördüğü rüyada kendisine, babası tanrı El görünüşü şu nasihatta bulunur: Keret, bir kurban kestikten sonra kendi memleketi olan *Hbr*'in bütün erlerini seferber ederek Udum ülkesine gitmeli ve oranın kıralı Pabel'den kızı Hürriya'yı istemelidir; o kızla evlenirse ondan yeniden çocukları olacaktır. Keret, El'in tavsiyesini aynen ifa ediyor. Udum'a açılan seferle Keret'in Pabel'den kız istemesi, bu tabletin sonunu doldurduktan sonra müteakip tablete intikal etmiş olmalıdır.

B. Burada El ve diğer tanrılar, Keret'in evine giren gelini takdis ediyor, onun sekiz oğlanla altı kızı olacağını ve kızlardan en küçüğünün ilköğrenen çocuk mevkiine yükselineceğini söylüyorlar. Tanrılar gittikten sonra, yedi yılda erkek çocukların doğduğunu anlatılıyor ve —kaybolan bir kısımda yapılmış olması gereken— adaklardan bahsediliyor. Yine irtibatı kesilmiş olan bundan sonraki kırık parçalarda, kıraliçenin, kocasının emri üzerine devletin büyüklerine verdiği üç ziyafetten bahsediliyor; hiç olmazsa son ikisine kıral, hasta olduğundan, iştirak edemiyor.

C. Bu tabletin ilk kısmında Keret hâlâ hastadır. Oğullarından Elha'u, babasının yanına gidip ağlıyor ve tanrı El'in oğlunun diğer faniler gibi ölmeğe mahkûm oluşuna karşı hayretini bildiriyor. Babası Keret ona, ağlamamasını, kızkardeşi Thitmanet'e gitmesini, fakat onu üzmemek için ona babalarının hasta olduğunu söylememesini emrediyor. Elha'u emri yerine getiriyor, fakat kardeşi, her şeye rağmen, hakikatı hemen anlıyor, feryad etmeğe başlıyor ve babasının yanına koşuyor. Yine bir boşluktan ve münasebeti kesildiğinden mânası pek anlaşılmayan iki parçayı müteakip tanrı El, diğer tanrılardan, hangisinin hastalığı bertaraf edebileceğini yedi defa sorduktan ve hiçbir cevap alamadıktan sonra kendi eliyle kilden Şa^ctaqat adlı bir kadın yaratıyor. Bu ilâhî varlık Keret'in evine girer girmez kıral iyileşiyor, yemek için bir kuzu istiyor, iki gün sonra tahtına oturup kiralık vazifesine tekrar başlayabiliyor. Şimdi büyük oğlu Yaşşib, babasının yanına gelerek onun bu hastalıktan sonra artık kiralığa lâyık olmadığını iddia edip tahtı kendisine bırakmasını istiyor. Bunun üzerine Keret kızıp oğluna karşı bir beddua söylemeğe başladığı yerde bu tablet sona eriyor ve devamı elimize geçmemiş olduğundan hikâyenin sonu meçhûl kalıyor. Ancak şukadarını tahmin edebiliriz ki, yukarıda tanrıların vâdettikleri gibi, Keret'in en küçük kızı ilk oğul mevkiine çıkacaktır.

Muhteviyatını böyle, Ginsberg'e borçlu olduğumuz yeni tercümeyle göre verdiğimiz bu eser, tam mânasıyla bir destan (epos) dır. Ginsberg kendisi de, serlevhanın ikinci ibaresinde «epic» (destan) tabirini kullanıyor. Buna karşılık, gerek Virolleaud, gerekse —serlevhanın ilk kısmında— Ginsberg tarafından kullanılan «légende» tabiri bize yerinde değildir. Çünkü, Alman edebiyat tarihçisi Jolles'in tarifine göre, «légende» in esas, dini mânada «imitatio» fikri, yani azizlerin, insanlara örnek teşkil edecek hareketlerini anlatmak gayesidir, ve Keret metninin mevcut kısımlarında böyle bir gaye hâkim değildir. Filhakika, Yaşşib'in, babasının lânetini icabettiren kötü hareketi, menfi örnek olarak anlatılmıştır ve buna karşılık Keret'in küçük kızının, kendisini ilk çocuk mevkiine yükselten iyi hareketleri, her halde müsbet örnek olarak anlatılmış olacaktır;

Keret'in kendisi de, dindar ve tanrıların emirlerine itaat eden hükümdar idealini canlandıran bir sima olarak karşımıza çıkıyor. Bunuyla beraber bu hikâyede örnek fikri bize, gerçek «légende» da olduğu kadar hâkim değil gibi geliyor.

Keret destanının mevcut nüshası, M. ö. takriben 1370'lerde yazıldığına göre, eserin kendisi bu tarihten biraz önce te'lif edilmiş olabilir ve böylelikle, Önasya'da destanî edebiyatın büyük bir itilâ gördüğü bir devre ait olur. Babil'de Yaradılış efsanesi ile Gilgameş destanının, ilk defa hayat arama fikrini esas tutan Eski Babilce şekli², Hammurabi sülâlesi devrinde (M. ö. 1900-1600) yazılmıştır; Hurriler ve Etilere kadar yayılan Gilgameş destanı, Kas'lar devrinde (M. ö. takriben 1250) son şeklini almıştır; Babil'den iktibas edilen mevzuları gairane bir şekilde bir kül haline getiren Hurri Kumarbi efsanelerinin bugün okuyabildiğimiz Etice şekli yine 1400 ile 1200 arasında yazılmış, Hurrice asılları ise belki Hurrilerin itilâ devrinde, yani 1500 ile 1380 arasında meydana gelmiştir. Kumarbi efsanelerini işlerken³ onların Fenikeliler ve hattâ onların vasıtasıyla Yunanlılara tesir ettiklerini kaydettik. Onun için—mevzuun ayrı olmasına rağmen—Keret destanında da bu büyük efsanevi-destanî edebiyatla müşterek noktaları aramak caizdir. Ginsberg, El'in, Keret'i iyileştirmek maksadiyle kilden bir varlık yaratmasını, Gilgameş destanında Aruru'nun, Gilgameş'in kudretini kırmak maksadiyle kilden Enkidu'yu yaratmasına benzettiği gibi (s. 48), üslûp ve kelime seçiminde bilhassa Tevrat'la destanımız arasındaki benzerliklere işaret etmiştir. Gilgameş destanından başka bir misal getirilebilir: nasıl Gilgameş, üçte ikisi tanrı, üçte biri insan olduğu halde ebedî hayatı kazanamazsa, aynı şekilde Keret, tanrı El'in oğlu olduğu halde, hastalanarak ölmeğe mahkûmdur (El'in yardımıyla Ölüm'ün (Mot'un) yenilmesi, Keret'in ebedî hayata kavuştuğunu değil, ancak bu defacık kurtulduğunu ifade eder).

Genel olarak destanî üslûbun karakteristiklerinden meselâ şunları gösterebiliriz: Sumer edebiyatında, Kumarbi efsanelerinde ve Homeros'ta olduğu gibi, Keret destanında da çok tekerrürler vardır, şöyle ki birinin emri yerine getirildiği, veya olacağını söylediği bir şey vuku bulduğu zaman, aynı olaylar iki yerde tam aynı sözlerle anlatılıyor. Tanrıların, vak'aları nasıl idare edeceklerini bir toplantıda görüşmeleri de bütün bu edebiyatlara müşterek bir mevzudur. — Ginsberg (s. 46'da), Thitmanet'in, kardeşini görür görmez onun kötü haber getirdiğini anlayıp ağlamasını, Ras Şamra edebiyatında bayanlara yakışan tek hareket olarak vasıflandırıyor; buna Ullikummi efsanesinde Hebat'ın, kocasının habercisi Taşmişu'yu görür görmez korkudan damdan düşecek hale geldiğini ilâve edebiliriz⁴. Hattâ bazı mutata ifadelerde de benzerlik vardır: selâm olarak kullanılan «yaşa!» kelimesi, Kumarbi efsanesinde geçtiği gibi Ginsberg tarafından da bir yerde tamamlanmıştır⁵; «dinle ve kulağını eğerek uzat!» cümlesi, hem Kumarbi efsanesinin birçok yerinde, hem

² Bak : Prof. Landsberger, M. Ramazanoğlu'nun Gilgameş Destanı tercümesinin önsözünde (Klâsikler Serisi, 1944), s. 6-7.

³ Kumarbi Efsanesi (T. T. K. Yayınlarından Seri VII, No. 11).

⁴ Kumarbi Efsanesi, s. 28.

⁵ S. 40, KRT B, sütün II, satır 21'e ait izahta; bu tamamlama metne (s. 22) alınmamıştır.

KRT C VI 42'de aynen geçer. Bir rakkamdan sonra, bundan bir büyük olan ikinci bir rakkamın kullanılması hakkında Ginsberg (s. 40-41) malûmat vermiş ve Tivrattan misal toplamıştır; Hurri edebiyatından buna, Gurparanzağ hikâyesinde zikredilen «60 kiral, 70 kahraman» ifadesini eklemek ve Keret'teki «70 bey, 80 asilzade» ile mukayese etmek kabildir ⁶.

Bu gibi mukayeselerden kasdettiğimiz şey, doğrudan doğruya bir iktibas iddia etmek veya Ugaritli şairin orijinalitesini küçültmek değildir; zira diğer milletlerin edebiyatında olduğu gibi, yeni keşfedilen bu Fenike destan ve efsanelerinin de kendilerine has güzelliği ve özelliği inkâr edilemez. Yalnız şukadârını söylemek istiyoruz ki, bu Fenike edebiyatı ne tek başına, ne de yalnız Ahtı atikle beraber mütalea edilir, bilâkis kaynakları Babilonya'da olan büyük Önasya literatürü içinde görülmelidir. Bir defa Kumarbi efsanelerinde Hurrielerin, Babilonya ile Anadolu ve Fenike gibi batı memleketleri arasında mütevassıt rolünü tesbit ettikten sonra bu büyük birliği daha iyi anlayabiliriz. Yeni bir edebî eseri tam ve itimada şayan bir şekilde önümüze koyduğu için Prof. Ginsberg'e minnettarlığımızı ifade ederken kendisinin Ras Şamra'da bulunan tanrı efsanelerini de aynı şekilde bize bahşedeceğini umuyoruz.

H. G. GÜTERBOCK

René Grousset: *L'Empire du Levant (Histoire de la question d'Orient)*
1946 Payot - Paris. 21 harta ve 648 sayfa. 540 fr.

Muhtelif Türk Devletlerinin tarihiyle ¹ Haçlı seferlere ² ait kıymetli kitaplarını daha evvel yazmış bulunan Fransız Akademisi azasından *René Grousset*, bu defa neşrettiği yeni eseriyle *Avrupa ve Asya milletlerinin Yakın Doğudaki karşılıklı münasebetlerini* «Şark meselesinin tarihi» namı altında ve terkibi bir plân ve anlayışla tetkik etmektedir. Türkiye tarihinin muhtelif devirlerini, zamanlarının büyük dünya meselelerinin kadroları içinde ve yeni görüş zaviyelerinden tetkik eden bu eserin tarih şuur ve anlayışımızın geliştirilmesi bakımından faydalı bulduğumuz bazı ana fikirlerini burada hulâsa etmeğe çalışacağız. Âlim tarihçinin fikirlerini isbat için müracaat ettiği kaynakların fevkalâde zenginliği, meseleleri vazediş şekillerinde yaptığı yeniliklerle kıymetlendirdiği vakaların mahiyeti, muhakeme tarzındaki sağlamlık ve açıklık gibi meziyetler, bize bu kabîl terkip tecrübeleri üzerinde faydalı bir şekilde durmak alâka ve zevkini bahşeden vasıflar olacaktır.

Müellife göre şark meselesinin tarihi, ekseriya zannedildiği gibi, 17 nci yüzyıldan başlatılmaz. Bu meselenin anlaşılabilir bir halde vazedilebilmesi için, Doğu ve Batı kavimleri arasındaki siyasî ve kültürel hudutların meddü cezir hareketlerini eski Yunan tarihinden başlayarak gözden geçirmek lâzımgelir. Ger-

⁶ Zeitschrift für Assyriologie 44, s. 87, satır 23; Kumarbi Efsanesi, Ek 2 b, s. 69; KRT B IV 6-7.

¹ *L'Empire des Steppes*, Atilla, Cengiz-Khan, Tamerlan 1939 Payot-Paris, *L'Empire mongol*, t. VIII de l'histoire du monde d'E. Cavaignac, 1940 ilh.

² *Histoire des Croisades et du royaume franc de Jerusalem*, 3 vol 8e, 1935 - 1938, Plon-Paris.